

Божидар Насиџев

АНРИ БАРБУС И МАКЕДОНИЈА

„L'écrivain, le penseur, le guide, doit voir plus loin que les prétendus avantages immédiats, et plus loin que le temps présent. Par delà la complication des démarcations illusoire que l'orage emportera, il doit se saisir de la plus noble et la plus vaste des causes, celle des pauvres et des souffrants, celle des millions de soldats et des milliards d'hommes.”

(Henri Barbusse: *Les Ecrivains et l'Utopie*, Le Pays, 2 juin 1917).

Кога во 1916 година, во екот на Првата светска војна, Анри Барбус (1873—1935) го објави романот *Оган*¹⁾, малцина беа оние што не сфатиле дека Франција се здобила со уште еден голем писател и хуманист во етимолошкото значење на зборот. Во *Оган* Барбус го издигна својот глас од пеколот на рововите за да ја каже вистината за она што се случуваше со безимениот војник исправен пред челуста на топовите и изложен на бескрајни страдања во името на еден идеал кој всушност не беше ништо друго туку една голема илузија. Без зборови, без реторика, романот *Оган*, низ страници исполнети со вистинска и строга поезија, ја изнесуваше трагедијата не само на малата чета на капетанот Бертран, туку на милионските армии фрлени во калта на рововите и шибани од куршуми, снег и дожд. Тоа беше, како што самиот Барбус пишуваше, обвинителен акт составен од обичен човек што ја доживуваше сеопштата несреќа и упатен кон оние што измамнички ги беа повеле народите во големата кланица. Затоа е со право речено дека во *Оган* прозбори совеста на целото човештво распнато на крстот.²⁾

Но *Оган* беше не само глас на вистината кој го демаскираше вистинскиот карактер на суровата војна. *Оган* беше наедно и повик упатен кон сите оние што го носеа товарот на војната и што се истребуваа во меѓусебно убивање солидарно да истапат против војната, повик за братимење на борците и работниците, повик кон сите робови и сите народи сами да ја коват својата човечка судбина.

¹⁾ Преведен на македонски од Вера Христова и објавен во 1954 година во издание на Кочо Рацин, Скопје.

²⁾ Jean Richard Bloch: *Henri Barbusse écrivain et révolutionnaire*. Paris, 1935, стр. 25.

За самиот автор, романот *Оган* претставуваше патеказ за неговата натамошна дејност. Тој нема никогаш да ги заборава страотните часови што самиот ги доживеал во војната и најголемиот дел од својот натамошен живот тој ќе го посвети токму на борбата против војната. Тој нема да заборава дека во војната ги открил понизените и угнетените маси и нивната судбина ќе биде натаму и негова судбина, борејќи се самопрегорно за нивните основни права.

Ете зошто секое натамошно дело на Барбис ќе биде всушност дело во кое артистот и борецот се обединиле за да стане израз на желбите и страдањата на потиснатите и обесправените ширум целиот свет.

Покрај уметничките дела, како што се романите *Свејлина* (Clarté, 1920), *Вериги* (Les Enchaînements, 1925) и *Елевација* (Élévation, 1930), видно место во творештвото на Барбис ќе заземат неговите работи со публицистички карактер во кои тој наполно ќе се ангажира во современите настани, одбележани со сè поголема фашистичка опасност и застрашувања со нова светска војна. Меѓу овие публицистички работи, посебен интерес за нас претставуваат оние во кои се зборува за Македонија. За Македонија Барбис зборува во книгата *Целайи* (Les Bougreaux), објавена во 1926 година, потоа во повеќе статии што ги публикувал во периодот меѓу 1926 и 1930 година. Освен тоа, во збирката раскази, што ја издал во 1928 година под наслов *Различни случки* (Faits divers), Барбис објавил и еден расказ чијшто главен јунак е македонскиот револуционер Тодор Паница.

Публицистичкото и литерарно дело на Барбис кое се однесува до Македонија, колку што мене ми е познато, не било досега предмет на посебни осврти и останало до голема мерка во сенка. Затоа ќе се задржам овде на него, сметајќи дека не е без интерес да се знае што мислел големиот француски писател за нашата земја и со колку жар се залагал тој за остварување правата на македонскиот народ.

* * *

Речено е веќе дека постоеле чести допири меѓу Барбис и југословенските народи кои се изразуваале како во Барбисовата јавна дејност, така и во врските што авторот на *Оган* ги одржувал со одделни Југословени.³⁾ Во оваа смисла треба да се одбележи и фактот дека Барбис одржувал интензивни врски и со Македонци и дека покажувал жив интерес за настаните во Македонија.

Барбис бил всушност доста добро запознат со ситуацијата во Македонија во дваесеттите години од нашиот век, како и со нејзината понова историја почнувајќи од создавањето на Гоцеовата Внатрешна Македонска Револуционерна Организација, преку Илинденското востание, распаѓањето на ВМРО, па сè до последните злосторства на бандите на Протогеров и Ванчо Михајлов и дејноста на ВМРО (обединета). Таквото познавање Барбис не го добил само преку литературата по-

³⁾ Пера Половина: *Anri Barbis i Jugosloveni*, во „Живи језици“, Белград, кн. II, бр. 2, 1963, стр. 121.

светена на Македонија, туку пред сè преку директните врски што ги одржувал со раководителите на ВМРО (обединета) и луѓето околу списанијата *Балканска федерација* и *Македонско дело*. Макар што не сме успеале да дојдеме до документи кои би покажале до каде одеа овие врски, дека такви постоеле сведочат искажувањата на Димитар Влахов, еден од највидните емигранти и носители на идејата за балканска федерација, кој имал можност да се сретне повеќе пати со Барбис и да разговара со него за проблемите на Македонија. Во своите необјавени спомени,⁴⁾ Влахов пишува меѓу другото:

„Дури и кога јас го сретнав Барбиса во 1927 година во Москва на конгресот на пријателите на СССР, ... кога го сретнав Барбиса во Амстердам на конгресот против војната во 1932 година, а и за време на заседанијата на светскиот конгрес против војната и фашизмот, како и за време на процесот против Димитров, Барбис секогаш со готовност се одзоваваше да ни помогне. Толку тој беше предан на делото на угнетените народи.”⁵⁾

На друго едно место од своите спомени, Влахов зборува за готовноста на Барбис со своето перо да му служи на делото на македонскиот народ, истакнувајќи ја при тоа големата несебичност и некористољубивост така карактеристични за овој борец против неправдата од секаков вид:

„Во случајов ќе додадам — пишува Влахов — дека ние злоупотребивме со големата добрина на Барбиса и неговата готовност да служи во секое време и при сите опстојателства на каузата на угнетените народи и класи. И во замена на тоа тој човек ништо не сакаше од нас. Ние не му плаќавме дури најминималните хонорари за секоја негова работа која ја баравме од него. Јас би кажал дури дека ретко сум среќнувал до сега човек толку блгаороден и толку предан на делото на угнетените народни маси.”⁶⁾ (Курзивот мој — Б. Н.)

Од цитираните пасуси извлечени од спомените на Влахов, јасно се гледа дека Барбис одржувал врски не само со него туку и со други македонски емигранти, кои на страниците на *Балканска федерација* и *Македонско дело* се застапувале за програмата на ВМРО (обединета). Одржувањето на овие врски се гледа и од статиите што Барбис ги објавил во овие две списанија. Натамошните проучувања ќе ни дадат веројатно повеќе податоци за ширината на личните врски што Барбис ги одржувал со Македонците. Да додадеме за сега дека и карактерот на написите на Барбис, што ќе ги анализираме подолу, зборува во прилог на тврдењето дека Барбис одржувал блиски контакти со редакторите на двете списанија, на чие чело бил Димитар Влахов.

⁴⁾ Го користам дактилографскиот примерок од спомените на Влахов што се наоѓа во библиотеката на Институтот за национална историја — Скопје.

⁵⁾ Д. Влахов: *Спомени*, кн. II, стр. 28.

⁶⁾ Ibid., стр. 135.

* * *

Во врска со интересот на Барбис за Македонија и Македонците, се поставува и прашањето за тоа од кога датира овој интерес.

Пера Половина, во спомнатата статија, со право забележува дека името Македонец за прв пат го сретнуваме во романот *Оган*. Според него, меѓу Французите што го сочинуваат одредот чија историја Барбис ја раскажува во својот роман се наоѓал и еден Македонец.⁷⁾ Тоа би значело дека овој Македонец е еден од јунаците на романот и би упатувало на заклучокот дека уште во време на Првата светска војна, т. е. во време кога Барбис го пишувал *Оган*, кај него се јавил за-силен интерес за нашиот човек. Меѓутоа, фактите стојат малку поинаку и тврдењето на Пера Половина не може да се прифати.

Всушност, Македонецот за кој станува збор во *Оган* не е никаков член на одредот — колективниот јунак на романот — како што тоа го тврди П. Половина, а освен тоа, употребен во една епизода, името Македонец нема никакво етничко значење. Епизодата за која станува збор е онаа епизода во која Евдор, (Eudore), еден од војниците од одредот, го раскажува своето трагично пропаднато отсуство.⁸⁾ Тоа што нас не интересира во неа е фактот дека меѓу случајните сопатници на Евдор, на кои тој им дава преноќиште во својата куќа, се наоѓа и еден војник, инаку Французин, што тој, односно авторот, го опишува на едно место како човек „gros, qui avait des moustaches de Bulgarie,”⁹⁾ а малку потаму го определува како „le gros Macédonien”.¹⁰⁾

Очигледно е дека тука не станува збор за никаков Македонец ниту Бугарин, туку дека овие два називи се употребени како метафори за сликање на одредена личност. Според тоа, тешко би можело од ова да се заклучи дека интересот на Барбис за Македонија и Македонците почнува уште од времето кога го пишувал романот *Оган*, макар што не е без значење фактот дека Барбис го споменува тука името Македонец.

Треба, имено, да се одбележи дека, иако ги употребува само како стилски средства, називите Бугарин и Македонец приложени на една иста личност сведочат за тоа дека Барбис нема претстава за посебноста на овие два поими кои покриваат две одредени реалности, туку ги идентификува во таа смисла што Македонецот го смета за Бугарин. Вистина оваа идентификација не е експлицитна, што е сосема разбирливо имајќи го предвид карактерот на едно дело како што е *Оган*. И на неа не би се задржувале ако во неа не гледавме значајна индикација за тоа каков бил првобитниот став на Барбис по однос на македонската народност, — став што тој го изнел во своите публицистички написи.

Меѓутоа, вистинскиот интерес на Барбис за Македонија е сврзан со неговото патување низ балканските земји, што го презел кон крајот на 1925 година со цел одблиску да се запознае со нивната положба. До ова, да го наречеме студиско патување, не дошло случајно.

⁷⁾ Пера Половина, *op. cit.* стр. 121

⁸⁾ Епизодата носи поднаслов *Опшусџиво* (La permission)

⁹⁾ Henri Barbusse: *Le Feu*. Paris, Flammarion, 1945, стр. 118.

¹⁰⁾ *Ibid.*, стр. 119.

Познато е дека годините што следеа по Првата светска војна се карактеризираа со силни налети на националните балкански буржуази за хегемонија. Режимите што се воведоа во балканските земји создадоа крајно тешки услови за работните маси, подложени на безмилосна експлоатација. Заедно со тоа, за да се спречи револуционерниот бран, се преземаа низа мерки против напредните движења, во прв ред против комунистичките партии, чиишто членови беа апсени, прогонувани и убивани.

На социјалното угнетување на широките народни слоеви и на теророт што се вршеше против прогресивните сили, се надоврзуваше угнетувањето на национален план на многубројните малцинства што се наоѓаа во сите балкански земји без исклучок и кои беа изложени на нечовечен третман што требаше да доведе до нивна денационализација.

Македонското прашање кое долги години пред војната беше предмет на ривалство меѓу бугарската, грчката и српската буржуазија, не само што по Првата светска војна не најде свое разумно решение, туку стапи во нова критична фаза одбележана со поделбата на Македонија на три дела и жесток притисок што се вршеше со цел на македонскиот човек да му се одземе неговиот национален белег.

ВМРО, мината во рацете на врховистите на чело со Александров и Протогеров, се стави безрезервно во служба на бугарскиот двор и на неговите стремежи за создавање на Сан-Стефанска Бугарија и претставуваше посебна форма на терористичка дејност среде македонските маси.

Во такви услови, еден дел од европското јавно мислење го изрази своето негодување и загриженост пред „белиот терор“ што владееше на Балканот. Видни личности од јавниот живот на Франција, Англија, Германија, Австрија упатија протести против самоволието на балканските влади, а организацијата наречена Меѓународна црвена помош¹¹⁾ објави низа жестокости извршени на Балканот. Самиот Барбис, кој бил потпретседател на париската секција на Меѓународната црвена помош, бил посетуван, како што пишува неговиот биограф Анет Видал, од бројни емигранти од балканските земји кои го информираа за зверствата што се вршеа кај нив и го молеа да го сврти француското јавно мислење врз крајно тешката положба во која се наоѓаа напредните духови во Балканот.¹²⁾ Бидејќи балканските влади ја негираа веродостојноста на актите за кои се обвинуваа, беше организирана на Запад една анкетна комисија од три члена која требаше да замине на Балканот и на лице место да ја проучи тамошната положба. На чело на комисијата се најде Анри Барбис.

¹¹⁾ Меѓународната црвена помош беше организација на солидарност која беше составена од луѓе со разни политички тенденции. Нејзината цел беше да им помогне на политичките затвореници и на нивните фамилии. (V. Anette Vidal: *Barbusse, soldat de la paix*. Paris, Les Editeurs Français réunis, 1953, стр. 137.)

¹²⁾ Anette Vidal, op. cit. стр. 137.

* * *

Анри Барбис, заедно со другите два члена на анкетната комисија, Пол Лами и Леон Верноше, тргна за Виена на 11 ноември 1925 година, а оттаму, преку Будимпешта, за Романија и Бугарија за да стаса на 5 декември во Белград, каде се задржа два дена. Барбис и неговите придружници беа насекаде примени со одушевеност од работните маси, но, во исто време, реакционерните кругови не пропуштија да го искажат својот гнев од присуството во нивните земји на овие три напредни личности. Што се однесува до Белград, приемот се претвори во спонтана манифестација на работните луѓе против диктатурата, за слобода и социјална правда, Еве што велел, според Анет Видал, самиот Барбис за тоа како бил испратен од Белград:

„Lorsqu'à Belgrade j'ai quitté une réunion pour me rendre directement à la gare, comme l'avaient fait les ouvriers roumains à Bucarest, quelques semaines auparavant, les camarades qui étaient là se sont levés avec moi, m'ont suivi dans la rue, en masse, et, renonçant brusquement et héroïquement à toute prudence, ont crié publiquement autour de moi, pour soulager leur coeur, leur cri de libération prolétarienne. Je suis arrivé à la gare et je suis monté dans le wagon au milieu d'une véritable cohue pleine d'affection, de confiance et de ferveur. Jusqu'au dernier moment où je leur ai crié mon adieu ému à la porte du compartiment, ils ont chanté l'Internationale et la Marche de l'Armée Rouge”¹³⁾.

До ваква пролетерска манифестација можело, според Барбис, да дојде затоа што владата на Пашиќ ѝ дала на полицијата инструкции да не предизвикува непотребни тешкотии и компликации пред странските гости. Но, додава Барбис, „nous savions bien tous que cette manifestation, dont j'ai été moins le prétexte que l'occasion, aurait de graves conséquences pour ceux qui s'y étaient laissés aller.”¹⁴⁾

Треба да се подвлече тука дека белградските власти, токму од причините што ги наведува Барбис, прилично тактично се однеле спрема францускиот писател чијшто авторитет очигледно ги беше импресионираал. Така може да се објасни фактот што печатот, дури и оној што беше поврзан со режимот, му посвети прилично место во своите колони на Барбис, искажувајќи се за него со ласкави зборови. Така, н. пр., *Време*, во својот број од 5 декември 1925, објавувајќи го неговиот портрет, пишуваше под наслов *Анри Барбис у Београду*:

„Славни романсијер чије је име по целој Европи симбол слободe и протеста угњетених и понижених, даје свакој ствари које се дотакне ауреол своје огромне популарности и Европа је са појмљивим интересовањем пратила и ово путовање писца „Огња”...”

¹³⁾ Anette Vidal, op. cit., стр. 138—139.

¹⁴⁾ Ibid.

Во својот пак број од 6 декември, *Време* му посвети долги колони на интервјуто на Барбис со новинарите, кое почнува со следниот увод во кој високо се оценува неговото значење како писател и борец:

„Нема интелегентна човека, нема радника, који није чуо о Анри Барбису. Усред рата он је написао роман: *Оган*, од кога почиње ново гледање на рат, на улогу маса у великим светским грозницама. Тај роман дао је Барбису толиког утицаја да је велики писац добио могућности — директним општењем са публиком — да почне да развија своје идеје са снагом и одјеком којима нису располагали писци пре негоа. У сваком великом покрету он се јављао не више као једна личност уско ограничена на карактеристике аутора Барбиса — већ као личност коју масе замислају на свој начин, личност бескрајне искренности и страсне нежности наспрам угњетених, личност која припада историји и не сме да живи по својој ћуди већ само онако како захтева сама улога.

Барбис игра једну значајну социјалну улогу. Слава му је ставила у задатак од кога људи славом овенчани не могу побећи. Он се потпуно посветио своме позиву да буде савест Европе.”

Меѓутоа, и покрај високата оценка што *Време* ја даде за авторот на *Оган*, во цитираните редови не може да не се осети извесна доза на иронија тогаш кога се истакнува дека Барбис ја игра улогата што му ја диктира славата. Таа иронична нота ќе зазвучи уште посиљно во коментарот кон завршниот дел од интервјуто на Барбис, во кој последниов ги изнел своите погледи за империјализмот, за новата француска литература, за новиот театар, како и своите впечатоци од посетата на балканските земји.

„Врло је племенит напор г. Барбиса — се вели на крајот од написот на *Време* — да размрси балканске проблеме. Али по свему се осећа да је он човек не толико политичке интуиције, колико човек од великих нежности и човекољубивих осећаја. И изгледа да му ти осећаји намећу једну тешку мисију да спасава друштво и народе на једини начин који му изгледа логичан и прост. Његова је логика често посве симплицистичка... Теоријски, он често изгледа само болећив, а негова логика прилично танка.”

Како што се гледа, иронијата на крајот од овие редови добива до голема мерка примеси на сарказам што, впрочем, со оглед карактерот на весникот не е изненадувачко.

И останатите белградски весници, како *Полиџика* и *Правда*, му посветиле приличен простор на престојот на Барбис во главниот град на Југославија и на неговите средби со белградските работници, давајќи му наедно широк публицитет на неговото интервју со новинарите. Овде треба посебно да се истакне дека *Полиџика*, во својот број од 7

декември 1925, по куса белешка за испраќањето на Барбис од белградската железничка станица, објави едно писмо што Барбис му го испратил на Моша Пијаде,¹⁵⁾ кој за време на престојот на Барбис во Југославија се наоѓаше во Главњача, осуден поради комунистичка пропаганда на дваесет години робија. Барбисовото писмо, напишано со особена топлина, зборува за длабоките чувства на симпатија што авторот на *Оган* ги имал за нашиот голем револуционер, а преку него и за сите оние што во нашата земја се бореле за пролетерскиот идеал.¹⁶⁾

Од извештаите на весниците посветени на престојот на Барбис во Белград се гледа дека тој бил прилично здржан во своите искажувања за впечатоците што ги носел од патувањето по Балканските земји и особено за тоа што мислел за тогашната Југославија. Сепак, од она малку што го кажал во својот интервју со новинарите, јасно произлегува дека се тоа впечатоци од земји каде што владее белиот терор, кон кој балканските влади прибегнале под претекст на болшевичка опасност и дека излез од тешката положба е создавање на Балканска федерација. И токму овие впечатоци и идеи Барбис ќе ги изложи во својата книга *Les Bourreaux*, чијшто наслов е сам по себе доволно изразит за да го одреди како карактерот на нејзината содржина така и тој на положбата на балканските народи препуштени на своите многубројни целати.

* * *

Книгата *Les Bourreaux* ја изнесува крајно критичната економска и политичка ситуација во која се наоѓале балканските земји во повоедниот период. Се разбира, тоа не е комплетна студија за таа положба, туку нејзина сумарна слика базирана на некои најкарактеристични моменти. Барбис, впрочем, и не сакал да се впушта во детална анализа на фактите или пак да ги изложува во нивната целост. Но иако во куса форма, а можеби и токму затоа, сликата што ја дава Барбис е извонредно сугестивна и во својата прегнантност уште повеќе ја истакнува печалната состојба што владееше на Балканот во дваесеттите години.

¹⁵⁾ Како што е познато, Моша Пијаде го превел Барбисовиот роман *Лекол*.

¹⁶⁾ Поради тоа што писмото за кое станува збор не било, колку што ми е познато, објавувано во работи посветени на Моша Пијаде или на Анри Барбис и е, според тоа, до голема мерка непознато, го репродукувам тука заради неговата важност како средба на двајца големи револуционери и борци за пролетерското дело. Еве го писмото онака како што е отпечатено во *Политика* од 7. XII. 1925 год.:

„Мој драги друже,

„Ви бесте један од оних чије ми је име било драго, кога ја сметрам својим сарадником и пријателем и намеравао сам да се за време мој краток боравка у Београду видим са вама. Стигајем прилика које ми узимају могућности да располагаем својим временом, приморан да се покоравам врло строгој употреби времена, та радост ми је одузета. Али ја ипак могу, неколико сати пре мог одласка из Београда, да вас уверим колико су моје пријателске симпатије уз вас у тамници, где су вас, човека од срца, бацили као каквог зликовца.

„Ја вас братимим и топло поздрављам у име нашег заједничког идеала истине и човечанског ослобођења.

„Ваш одани

Анри Барбис”

Во главата што носи наслов *De nobles peuples pauvres*, во која ја резимира економската положба во балканските земји, Барбис ги истакнува, со извонредно чувство за контрасти во кое доаѓа до сјаен израз неговата посматрачка дарба и писателска моќ, позитивните карактеристики на балканскиот човек, работлив, мирољубив и храбар, што се во флагрантна спротивност со бедата во која не по своја кривица е фрлен од оние што ја зеле во своите раце неговата судбина. Тоа се однесува како на селските и работнички маси, така и на интелектуалците.

„Sur tout le parcours du voyage circulaire — пишува Барбис во врска со Балканците — que nous avons accompli. . . nous avons été mêlés à des masses ouvrières et paysannes infiniment sympatiques et loyales, pleines de solides qualités. Et je répète volontiers que dans les milieux intellectuels de Bucarest, de Sofia, de Belgrade — et de Budapest — abondent des esprits ouverts dont la culture égale, et souvent dépasse, celle que l'on rencontre dans les mêmes milieux en Occident”¹⁷⁾.

Меѓутоа, овие симпатични и лојални работнички и селски маси, овие интелектуалци чија култура ја надминува често таа на нивните западни собраќа, се притиснати, според Барбис, од тешкото бремено на постојана економска криза чии корени се наоѓаат во беспризорното грабење на богатствата од страна на олигархијата и тешките намети што народот треба да ги плаќа за одржување на воено-политичките режими.

Своето тврдење дека економската ситуација во сите балкански земји е еднакво лоша и неурамнотежена и дека бедата се шири на село (стр. 27), Барбис го поткрепува со типични примери што звучат како вистинско обвинување. Така, во Романија, аграрна земја по превосходство, земјоделските површини се намалени, земјоделството нема фондови, додека банките го покачиле интересот до нечуени размери. Ако кон тоа се додаде дека просветата е на многу ниско ниво, дека 70% од населението е потполно неписмено, дека просветните работници добиваат смешно мали плати, тврдењето на Барбис дека бедата е во прогресивно растење добива призвук на поразна вистина.

Слична е ситуацијата според Барбис, и во Бугарија, каде земјата се обработува на најпримитивен начин. Тутунот, кој во времето на Стамболиски, претставувал добар извор за печалба на селаните, во времето кога тој ја врши анкетата се претворил во извор на беда. За илустрација, тој ја изнесува положбата во областа на Горна Цумаја каде селанецот, кој порано добивал 110—130 лева по килограм тутун, сега не добива повеќе од 23 лева. Индустрија практички нема, освен тутунова која на големите фирми им донесува огромни печалби.

Ни во Југославија, истакнува Барбис, ситуацијата не е подобра. Како последица од затворањето на голем број фабрики, бројот на безработните во градовите се качил на 200.000, додека селото е зафатено

¹⁷⁾ Les Bourgeois, стр. 26—27.

од општа криза. Цените на земјоделските производи се намалени скоро на половина, вредноста на земјата опадна, а истовремено, поради шпекулациите на големите трговци, цената на лебот се наголеми. Барбис понатаму изнесува повеќе противречности на мерките што ги преземаат властите, како, на пример, фактот дека за да се заштеди се укинува Министерството за социјални грижи, додека воениот буџет се покачува за 227 милиони динари наменети за купување оклопни бродови и авиони.

На крајот од својот преглед на економската ситуација на Балканот, Барбис, пишува ставајќи го акцентот врз контрастите на беда и богатство што таму можат да се сретнат:

„A Bucarest et à Belgrade, l'essor industriel, soutenu principalement par les capitaux étrangers, donne l'impression d'une prospérité factice. Dans ces villes „victorieuses" le contraste est saisissant entre les palais modernes des nouveaux riches et le vieux pittoresque morne et miséreux des quartiers ouvriers et des districts ruraux"¹⁸⁾.

Преминувајќи на политичката ситуација, Барбис ја денунцира лажната демократија на балканските држави и подвлекува дека паразитските влади се одржуваат благодарение на полициските операции, на воениот и судски тероризам и на подршката што им ја дава, преку разните политички партии, привилегованата буржуазија. Што се однесува до изборите, Барбис забележува:

„Les élections balkaniques s'accomplissent sous la pression des gendarmes et des fascistes, et par des interventions brutales de l'autorité"¹⁹⁾.

Тргувајќи од ова, Барбис забележува дека слободата на изборите е само теоретска категорија и истакнува дека хронолошки владата на Пашиќ е прва на Балканот која почнала да ја смета опозицијата за илегална и да спроведува државен фашизам.

„En définitive, — го заклучува Барбис својот осврт на политичката состојба на Балканот — dans tous les pays balkaniques, les gouvernements réactionnaires luttent contre leurs peuples. Par des procès et des condamnations, par des attentats isolés ou des massacres, ils réalisent la *destruction matérielle* des idées d'émancipation. Ils profitent, comme la Roumanie, la Yougoslavie et la Grèce, de l'occupation militaire et de l'assimilation des nouvelles provinces, ou, comme la Bulgarie, de troubles indirectement ou directement provoqués par leurs agents, pour poursuivre mathématiquement ce programme d'extermination."²⁰⁾.

Потресната слика на економската и политичка угнетеност на балканските народи во условите на „белиот терор", Барбис ја надо-

¹⁸⁾ Les Bourreaux, стр. 31

¹⁹⁾ Ibid. стр. 36.

²⁰⁾ Ibid. стр. 46—47.

полнува со податоци за состојбата на малцинствата што, по силата на мировните договори, се наоѓаат во одделните балкански држави. Малцинствата, подвлекува Барбис, се насекаде обесправени и лишени од секаква можност за национална афирмација. Нивната тешка положба, како и неправедното анектирање на туѓи територии, се извор на постојани конфликти меѓу балканските влади, што ја чини ситуацијата на Балканот крајно деликатна.

Зборувајќи за малцинствата на Балканот, посебно место во книгата *Les Bourreaux*, Барбис му посветува на таканареченото македонско прашање.

* * *

На својот пат низ балканските земји, Барбис не ја посетил Македонија. Тоа се должи, секако, на кусото време со кое располагаше анкетната комисија, а уште повеќе можеби на фактот дека владите што ја беа ставиле својата рака врз Македонија не би ѝ дозволиле да ја посети оваа област во која теророт на национален план бил особено жесток.

Меѓутоа, ако од одредени причини не ја посетил Македонија, Барбис ни најмалку не ја исклучил од полето на својот интерес. Напротив, таа во *Les Bourreaux* зазема посебно место, само што информациите за Македонија Барбис ги добил не директно туку по индиректен пат. Зборувајќи за изворите од каде ги црпел податоците по однос на Македонија, Барбис истакнува дека тоа биле претставникот на Франција во Софија, генералниот секретар на Министерството за надворешните работи на Бугарија, партиските шефови на Македонскиот комитет за помош на бегалците, како и претставниците на Македонската револуционерна организација. По однос на последните, треба да се истакне фактот дека Барбис не прецизира дали тие им припаѓале на автономистите или на федералистите. Сепак, од она што го изнесува во својата книга може да се заклучи дека тоа биле претставниците на ВМРО (обединета).

До овој заклучок се доаѓа пред сè од главата што Барбис ја посветува во својата книга на *Македонскиот комитет*,²¹⁾ која е всушност историски приказ на еволуцијата на првобитната ВМРО од нејзиното оснивање во 1893 до времето кога е пишувана книгата *Les Bourreaux*, т. е. до 1925 година. Во кусиот историјат на оваа организација, Барбис дава јасен доказ за тоа дека е добро верзиран во нејзините работи, како и во целите кон кои се стремела нејзините две антагонистички крила. Тоа наедно зборува за сигурноста на изворите од кои Барбис го црпел потребниот материјал, прифаќајќи напасти и погрешни поставки по однос на македонското национално прашање.

Основана од Гоце Делчев, Пера Тошев, Даме Груев и други, ВМРО, подвлекува Барбис, била сè до 1905 година вистинска револуционерна организација на масите (стр. 52). По неуспехот на Илинденското востание во кое „20000 Macedoniens ont lutté, fusil au poing, pendant trois mois contre 300000 soldats turcs“, ВМРО се поделила на две

²¹⁾ *Les Bourreaux*, стр. 50—54.

крила: автономистичко и федералистичко. Автономистичкото, политички десно ориентирано, го прифатило програмот на бугарската влада за анексија на Македонија, додека федералистичкото, лево ориентирано, продолжило да се бори за независноста на македонскиот народ во рамките на една балканска федерација (стр. 54). Дејството на автономистите било ограничено на оној дел од Македонија што се наоѓал под бугарска доминација и нивните шефови имале тесни врски со владите на Цанков и Љапчев.

По кусиот историски осврт, Барбис се задржува на злосторствата што ги извршиле автономистите, убивајќи голем број вистински македонски револуционери, меѓу кои Диме хаџи Димев, Т. Паница и други. Во заклучокот кон оваа глава посветена на Македонскиот комитет, кој според зборовите на Барбис бил едно од најстрашните средства во рацете на бугарската влада, авторот на *Les Bourreaux* ја истакнува предавничката улога на организацијата на чие чело се наоѓал Протогеров и завршува овака:

„Il reste clairement aux yeux de l'observateur objectif, que le Comité macédonien a mis la terrible puissance d'agitation et de répression qu'il constitue au service de la Terreur Blanche, et il est non moins clair que l'impérialisme réactionnaire est en opposition avec les aspirations de la liberté de la Macédoine”²²).

Важно место во книгата *Les Bourreaux* претставува за нас главата што го носи насловот *Le Problème de la Macédoine*²³) проблем што во минатото направи да потече цела река мастило и за кој се давани низа контрадикторни решенија што земале во обзир сè само не и она што претставуваше вистински интерес на македонскиот народ. Токму затоа Барбис се задржал на ова прашање со изразита желба работите да ги претстави во што пообјективна светлина. За него Македонија е вистинска рана во срцето на Балканот. Во текот на нејзината историја, таа била распарчувана од соседните народи, а во најново време, наспроти херојската борба на Македонската револуционерна организација за ослободување од Турците, нејзините сосетки Бугарија, Грција и Србија ја поделиле на три дела. И во сите три дела на Македонија, вели Барбис, белиот терор е во полн разгор, проследен од низа мерки за денационализација на Македонците.

Со статистички податоци Барбис покажува каков бил етничкиот состав во оној дел од Македонија што се нашол под грчка власт. Во 1913 година, пишува Барбис, грчкиот елемент во Јужна Македонија претставувал само една десетина од целокупното население. За да ја консолидираат еленската доминација, грчките власти запалиле 161 село со 16000 куќи и 70000 жители кои, за да го спасат голиот живот, ги напуштиле своите огништа и избегале во Бугарија. Црквите и школите биле затворени, а 3000 свештеници и 750 учители прогонети. Суд-

²²) *Les Bourreaux*, стр. 54.

²³) *Ibid.*, стр. 140—144.

бината на македонските бегалци во Бугарија, и самата економски исцрпена од шестгодишната војна, била крајно независна.

„320.000 réfugiés, nous apprennent les journaux, ont besoin de secours, et parmi eux 70.000 personnes, dont 20.000 enfants, sont dans le dénuement le plus absolu. L'hiver balkanique avec ses 18 ou 20 degrés de froid, s'abat à travers les minces baraques de planches de la quarantaine de Svilengrad, première étape du calvaire des expulsés”²⁴⁾.

Во српскиот дел на Македонија, подвлекува Барбис, положбата на Македонецот не била ништо полесна. Српскиот закон за безбедност на државата бил вперен против Македонците. Илјадници „бунтовници” и сомнителни лица ги исполниле затворите. Селата биле задолжени да ги издржаваат окупационите трупи, отсекаде биле земени таледи, додека населението од цели села било депортирано, како на пример она од Струмња (sic!) во 1924 година.

Едно од главните средства за денационализација на Македонците било исфрлувањето од употреба на родниот јазик.²⁵⁾

Таква е сликата на Македонија во годините по Првата светска војна што Барбис ја дава во книгата *Les Bourreaux*. Тоа не е литературна фикција, туку жива, потресна слика поткрепена со непобитноста на фактите и токму затоа таа ја изразува во целата нејзина вистинитост реалната и трагична положба на Македонија во дваесеттите години од нашиов век.

Тука треба да се подвлече дека *Les Bourreaux* не се само сведоштво за една вистина, дека во нив авторот не се задоволува само со тоа да ја изнесе пред светската јавност ситуацијата во балканските земји фрлена во рацете на целатите. Тој наедно бара излез од таа ситуација. А тој излез Барбис го гледа, следејќи ги одблиску идеите на ВМРО (обединета)²⁶⁾, во создавањето на балканска федерација. Оттука и главата во *Les Bourreaux* која носи наслов *Fédération balkanique*.

Балканските земји, според Барбис, се крајно ослабени и разединети од постојаните конфликти. Но ако тие се обединат и создадат хармонична заедница во која секоја област ќе го запази својот индивидуален карактер и идентитет, таа би претставувала една цврста целина која ќе го обезбеди мирот во овој немирен крај на Европа, а народите што ќе ја сочинуваат ќе го најдат во неа својот просперитет.

„C'est la seule solution pratique — пишува Барбис — que l'on puisse imaginer à la question des minorités ethniques, et cette large réalisation de la démocratie marquerait sans contredit le début

²⁴⁾ *Les Bourreaux*, стр. 143.

²⁵⁾ Со оглед на фактот дека прашањето за јазикот на Македонците во написите на Барбис е од посебна важност, ќе се задржам на него подолу.

²⁶⁾ Колку Барбис бил близок до ВМРО (обединета) зборува фуснотата што се наоѓа на 177 страна од *Les Bourreaux*, во која тој пишува меѓу другото: „L'O. R. I. M. unifié poursuit clairement ce but: l'indépendance de la Macédoine comme membre de la Fédération balkanique et se dresse contre l'impérialisme des états actuels des Balkans et contre l'impérialisme des états occidentaux.”

d'une renaissance économique pour chacun de ces pays et pour l'ensemble formé librement par eux²⁷⁾.

Доследен на своите пролетерски позиции, Барбис го гледа решавањето на проблемот на малцинствата во нивното широко поврзување со работните маси, кои се исто така жртви на истите целати, и во создавање заедно со нив на единствен фронт.

* * *

Тоа е во општи црти суштината на книгата *Les Bourreaux* преку која Барбис сакал да ја запознае светската јавност со една невозможна положба во која се наоѓале балканските народи. За да ја постигне што подобро својата цел, книгата требаше да добие што поголем публицитет во печатот и списанијата на времето. Затоа Барбис, кој дотогаш никојпат не се беше обрнал до редакторите на весниците и критичарите кога се работеше за другите негови книги, овој пат лично го сторил тоа молејќи ги да ја прикажат книгата. Тоа тој го стори не заради себе си, туку затоа што сметаше дека несреќната положба на Балканците заслужува да ѝ се обрне внимание и дека треба да се шири по светот вистината за нивната нерадосна судбина.²⁸⁾

Францускиот буржуаски печат, меѓутоа, ја опкружи книгата на Барбис со потполна тишина. Тој дури и не ја регистрира појавата на *Les Bourreaux*. Анет Видал ја објаснува таа тишина со интервенцијата на амбасадите и легаиците на балканските држави,²⁹⁾ во што секако има право.

Но ако буржуаскиот печат не најде за згодно да им посвети на *Les Bourreaux* ни еден ред во своите колони, тоа не значи дека книгата не најде на вонреден прием кај напредните кругови на Франција и надвор од неа. За тоа сведочат не само бројните преводи на англиски, германски, шпански, руски, јудиш,³⁰⁾ туку и од анкетата што ја спроведе списанието *Балканска федерација* меѓу истакнатите напредни европски духови, чиешто одговори беа објавени во број 51 од истото списание од 1 септември 1926 година. Меѓу другите кои во одговор на анкетата најпофално се изразиле за *Les Bourreaux*, дефинирајќи ги како „véritable

²⁷⁾ *Les Bourreaux*. стр. 174.

²⁸⁾ Обрнувајќи се до еден критичар од кого бара да ја прикаже книгата, Барбис пишува: „Il ne s'agit pas d'une ambition personnelle. Ce n'est pas en vue de mon intérêt particulier que je vous adresse cette requête. Il ne m'est jamais venu à l'idée, vous voudrez le reconnaître, de faire la moindre démarche auprès de vous pour vous prier de faire parler de mes livres. Mais il s'agit ici d'une cause humaine, il s'agit de l'existence d'un grand nombre de malheureux, du sort d'une multitude de prisonniers". (Cit. според Anette Vidal, op. cit. стр. 141).

²⁹⁾ Anette Vidal. op. cit. стр. 141.

³⁰⁾ *Ibid.*, нота 2. — Треба да се спомене дека книгата *Les Bourreaux* била преведена и на српскохрватски јазик. Преводот бил направен и издаден во САД од Југословенската секција за меѓународна работничка помош во Чикаго. (За ова види статија „*Les Bourreaux en serbo-croate*“ печатена во *Балканска федерација*, бр. 85 од 1 февруари 1928 година, каде се вели дека книгата ја превел „notre ami Erasmus“ и дека се готвело второ издание).

martyrologie” и „peinture véridique du fascisme” (E. Chauvelon), „acte de courage et d’humanité” (Bourquin, професор од Бриселскиот универзитет), „leçon d’humanité toute vive et toute saignante” (Albert Jean), „une grande oeuvre d’art créée avec les éléments encore tout pantelants de la réalité” (Paul Dermée), посебно треба да се истакне искажувањето на големиот современ француски писател Жил Сипервиел, кој пишувал:

„J’ai lu *Les Bourreaux* avec une profonde émotion. Il faudrait qu’il fût traduit, il faut qu’il fût distribué par les rues dans tous les pays!

„Ah! si Barbusse n’avait pas été révolutionnaire, il le serait devenu.

„Quel terrible témoignage que celui des *Bourreaux*! Nous vivions dans la plus grande ignorance de ce qui se passait si près de nous”³¹).

И напредните француски весници им посветиле на *Les Bourreaux* свои прикази, во кои книгата на Барбис ја претставуваат како единствен настан. Daniel Reu, познат публицист, во својот приказ печатен во весникот *Humanité*, откако ја прикажа книгата, овака заклучува:

„Barbusse, dans son *Feu immortel*, a dit la passion du soldat de la grande guerre. Il vient de dire le martyre des peuples balkaniques, de 50 millions d’hommes livrés, par la complicité des démocraties occidentales, à des gouvernements de tourmenteurs.

„Ce livre doit être et sera, pour ces peuples, ce que fut le *Feu* pour la foule de damnés de la tranchée: le cri de la vérité, si pénétrant, si puissant qu’il dissipe le mensonge pour toujours, d’un souffle souverain”³²).

Непосредна последица од објавувањето на *Les Bourreaux* беше формирањето на Комитетите за заштита на жртвите од белиот терор на Балканот, коишто делуваа во три европски метрополи: Париз, Лондон и Виена. На чело на Парискиот комитет се наогаше самиот Барбис, а членуваа познати личности од францускиот културен и политички живот како Ромен Ролан, Жан Ришар Блок, Жорж Диамел, Виктор Маргерит, Пол Вајан-Кутирје, Панајот Истрати и други.³³)

Les Bourreaux имаа силна реперкусија и во балканските земји, за што сведочат многубројните писма што Барбис ги добивал оттаму.³⁴) *Македонско дело* и *Балканска федерација*, од своја страна, им посветиле посебни прикази во кои го изразуваат својот восхит од тоа што еден така голем писател прозборил во името на балканските народи. Во приказот печатен во *Македонско дело*, чиј автор бил Клисуров, по извршената куса анализа се вели:

³¹) *Балканска федерација*, бр. 51 од 1 септември 1926, стр. 871.

³²) *Humanité* од 4 јуни 1926, стр. 1.

³³) Ion Brăescu: Henri Barbusse despre România во „Analele Universității, C. I. Parhon, — Seria, Stiinte Sociale — Filologie”, бр. 15, 1959, стр. 246

³⁴) Anette Vidai, op. cit., стр. 141—142.

„И само перото на един Барбис може да въспроизведе така ясно и детално страшната действителност на балканскиот јад! Само великиот творец на „Огњя“ може да говори така искрено и топло за мьките и страдањата на милионите балкански народи којто, оставени на произволите и садистките капризи на една шепа вьоружени престьпници, живеят под вечниот плуськ на камшика и треська на парабела и бомбата.“³⁵⁾

Како што би можело да се очекува, Клисуров се запира во својот приказ на *Les Bourreaux* посебно на она што во нив се зборува за Македонија и забележува дека Барбис го разгледува македонското прашање застапувајќи се за идејата на слободна Македонија во рамките на „народна Балканска федерација“. Посебна вредност на книгата, според Клисуров, претставува разобличувањето на „денешните узурпатори на името на народната ВМРО“ и подвлекува дека насекаде каде во книгата се зборува за убиства и зверства извршени над македонскиот и бугарскиот народ се споменува учеството на Протогеровите банди или на нивните „пријатели во Пашиќева служба“. Жарта со која Барбис зборува за маките на балканските народи, а меѓу нив и на македонскиот, како и беспопштедната осуда на нивните целати, го тера Клисуров да напише во заклучокот од својот приказ:

„За този ценен труд, както и за целата досегашна дейност на Барбис за подобрене съдбата на измьчените балканци, македонскиот народ, ведно с своите събратя от целия Балкан, ще го дари с вечна благодарност.“³⁶⁾

Во *Балканска федерација*, покрај анкетата што ова списание ја спроведе а за која зборувавме веќе погоре, се појавија уште два написа посветени на книгата на Барбис. Во првиот напис, излезен од перото на францускиот соработник А. Лисјен, авторот го определува карактерот на *Les Bourreaux* подвлекувајќи дека книгата не е субјективно дело во кое Барбис би се впуштал во апстрактни спекулации, туку дело објективно по превосходство во кое писателот ги остава фактите да говорат сами посебе. Важноста на Барбисовата книга, според критичарот, е во тоа што еднаш за секогаш ја побива тезата на балканските влади, заснована на извртувањето на фактите и пропагирана од големиот информативен печат, според која тие се борат само против безредието и беззаконието.

„Et bien, — пишува авторот на приказот — *Les Bourreaux*, la nouvelle oeuvre magistrale de Barbusse, vient de balayer tout l'édifice de mensonges élevé par les satrapes balkaniques autour de leur besogne macabre“³⁷⁾.

³⁵⁾ *Македонско дело*, бр. 33, стр. 11.

³⁶⁾ *Ibid.*

³⁷⁾ *Балканска федерација*, бр. 50 од 1 август 1926, стр. 846.

Вториот напис посветен на *Les Bourreaux* во Балканска федерација од 15 август 1926 година, зборува за впечатокот што книгата на Барбис го направила во балканските земји. Почнувајќи го овој напис со зборовите „*Les tyrans sont en fureur*” анонимниот автор пишува дека обвинителниот акт на Барбис наиде на силен одзив на Балканот и тоа како среде потиснатите кои во него црпат храброст да го изразат погласно својот револт, така и среде тираните кои беснеат вознемирени во нивното спокојство. Авторот на написот укажува понатаму дека во Романија и Бугарија владините органи го напаѓаат Барбиса како агент и експонент на болшевизмот³⁸).

Вакви клевети упатени на Барбис не доаѓаа само од балканските земји, туку и од други страни кадешто разни политички елементи имале сметка да се сокрие вистината за теророт што се вршеше на Балканот. Така, германскиот весник *Volksstimm*, низ перото на Herman Wendel³⁹), ја карактеризираше книгата на Барбис како израз на заинтересирано мислење на еден московски агент од кого Барбис ги добил сите информации. Затоа самиот автор на *Les Bourreaux* се најде принуден да ги побие ваквите инсинуации во статијата *A propos de l'unité yougoslave*, печатена во Балканска федерација од 15 септември 1927 година, во која повторно се застапува за веродостојноста на она што го беше изложил во *Les Bourreaux*, пишувајќи:

„Je considère, jusqu'à nouvel ordre, que mon livre *Les Bourreaux* est une de ces mises au point fondées et positives. Je regrette qu'il en soit ainsi, j'aimerais mieux que ce réquisitoire de notre temps fût fantaisiste et fictif. Il n'en est, hélas, rien et ce ne sont pas les démentis de M. Hermanne Wendel dans le *Volkstimme* qui ébranlent en quoi que ce soit la véracité des faits que j'ai établis. . .

„. . . Non seulement je maintiens ces faits, mais j'ajoute que la vérité est pire encore que ce que j'en ai partiellement dévoilé.⁴⁰).

³⁸) Во Југославија, тогашниот голем печат не реагираше воопшто на книгата на Барбис и докрај го запази своето молчење како да ништо не се беше случило. Само двајца критичари се осврнале на неа и тоа, според податоците што ги дава Пера Половина во цитираната статија, Радоје Марковиќ во написот *Барбис и јошлачени народи*, печатен во „Нови живот”, 1926, стр. 44, и Димитрије Живаљевиќ во освртот печатен во „Воља”, 1926, бр. 6, стр. 478—479. (Види Пера Половина, *op. cit.*, стр. 136—137).

³⁹) Херман Вендел (1884—1936), германски социјалист и публицист. Се занимавал со југословенска проблематика, на која и посветил повеќе работи: *Македонија и мирот* (1919), *Од југословенскиот Рисорѓимент* (1920), *Борбата на Југословениите за слобода и единство* (1925) и др. (Види: *Мала Енциклопедија Просвета*, Београд, 1959, стр. 231). Неговиот став кон Македонија може да се види и од две статии препечатени на француски во брошурата *La Macédoine et les Macédoniens*, Corfou, 1918 во кои се обидува да докаже, следејќи ја големосрпската теза, дека македонските Словени можеле, зависно од условите, да станат исто така добри Срби како и добри Бугари. „Ces Slaves du sud sont donc un élément qui peut devenir serbe et bulgare. De par leur langue et leurs us et coutumes, ils peuvent se développer avec la même facilité dans le milieu serbe que dans le milieu bulgare.” (Цит. брошура, стр. 9).

⁴⁰) *Балканска федерација*, бр. 76, од 15 септември 1927, стр. 1480.

* * *

По патувањето што го направил во 1925 година низ балканските земји и објавувањето на *Les Bourreaux*, Барбис не престанал да се интересира за овој крај од Европа и особено за Македонија која, според него, претставувала основно прашање на Балканот⁴¹⁾. Покрај учеството на разни митинзи организирани во полза на Македонија и петициите што ги доставувал сам или заедно со други видни политички и културни работници до владите во Софија, Белград и Атина⁴²⁾, Барбис напишал и објавил и повеќе статии посветени на одделни прашања во врска со Македонија, чиешто интерес за нас не е можеби толку заради новите моменти што во нив се изнесени, колку заради тоа што тие уште еднаш зборуваат за тоа со колку жар и доследност тој ги заштитувал правата на поробениот македонски народ.

Основната насоченост на овие статии е разобличувањето на фашистичкиот лик на терористичката ВМРО на врховистите-автономисти поврзани со балканскиот и европскиот империјализам, одбраната на борците за слободата на Македонија, пропагирањето на идејата за единствена Македонија во братска федерација со сите балкански народи како единствено можна солуција на македонското прашање.

Во статијата објавена во број 45 од *Балканска федерација* под наслов *Un cri d'alarme*, Барбис го издигнал својот глас во одбрана на Димитар Влахов, обвинет од врховистите за издајство на македонското дело и за убиство на Тодор Александров, поради што бил осуден на смрт од страна на ВМРО на Протугеров. Отфрлувајќи ги овие обвинувања како

⁴¹⁾ Самиот Барбис изјавува на едно место: „По моето враќање од Романија и Бугарија, по објавувањето на мојата книга *Les Bourreaux*, за да ги задоволам многубројните молби што ги добивам од Балканите, јас продолжив да се занимавам со балканските прашања, а најмногу со македонското прашање, кое се јавува како централно во Блискиот исток.“ (Цит. според *Македонско дело*, бр. 72, од 25 август 1928, стр. 12).

⁴²⁾ Да споменеме, меѓу другото, дека Барбис беше потписник на отвореното писмо што на 2 септември 1927 година Комитетот за заштита на жртвите од белиот терор на Балканот му го упати на тогашниот претседател на белградската влада Веља Вукиќевиќ, во кое се протестира против апсењето на 78 студенти Македонци извршено по атентатот кај Пчиња (в. *Македонско дело*, бр. 50 од 25 септември 1927, стр. 1—2).

Поради тоа што во ова писмо беше директно нападнат битолскиот жупан Матковиќ, извршителот на зверствата во Гарван, последниов нашол за потребно да му упати протестно писмо на Барбис, во кое изјавува дека тој не е крив за извршените апсења (в. *Македонско дело*, бр. 63 од 10 април 1928, стр. 2—3). Во одговорот што му го упатил на жупанот Матковиќ, Барбис истакнува дека протестот на Комитетот бил упатен кон општата политика на србизација на Македонија спроведувана од српската влада и дека Матковиќ е директно крив за спроведувањето на таа политика со терор. „Ние сме доволно заинтересирани за македонската кауза — пишува Барбис во својот одговор — за да знаеме дека сте Вие еден од најтипичните претставители на терористичкиот режим спроведуван од страна на српските власти против Македонците. Ние не сме заборавиле дека како жупан во Штип сте ја извршиле касапницата во Гарван. . . Нема зошто да се чудите што писокот на тие жртви стасува до нас и дека слободните совести во западна Европа и специјално тие од Франција се солидарисуваат со измачените Македонци кои се борат за својата слобода.“, (*Македонско дело*, бр. 63 од 10 април 1927, стр. 3).

напад на здравиот разум и на правдата, Барбис ги подвлекува големите заслуги на овој наш еминентен револуционер и политички работник, пишувајќи:

„Vlakhov qui a organisé le journal *La Fédération Balkanique* et qui a participé à la constitution de l'Organisation Révolutionnaire Macédonienne Unifiée, a toujours servi avec une inflexible énergie et un inlassable dévouement la cause des opprimés de Macédoine”⁴³).

Индигниран од фактот што една терористичка организација каква што била официјалната ВМРО, се претставува како единствен застапник на македонскиот народ, Барбис го отфрлува овој мит пишувајќи дека луѓе што делуваат како бандити не можат да бидат заштитници на делото на еден народ.

„La juste sympathie — пишува Барбис — que la population macédonienne, crucifiée dans les Balkans, a acquise dans tous les coeurs s'étonne et s'ébranle de voir cette cause défendue par des hommes qui agissent en brigands”⁴⁴).

Решавањето на македонското прашање е предмет на статијата што Барбис ја објавил под наслов *La question macédonienne est-elle si complexe que cela?*, објавена во бр. 51 од *Балканска федерација*. Статијата е, всушност, реакција на критиките што автономистичката ВМРО му ги упатила на Барбис во врска со *Les Bourreaux*, со кои му се префрлува дека во оваа книга го изнел пристрасно македонското прашање по наредба дојдена од Москва. Во статијата Барбис понатаму ги развива своите идеи изнесени по ова прашање во *Les Bourreaux*, изразувајќи ја и својата голема симпатија кон македонскиот народ кој, сопред него, е „écrasé, dispersé, prisonnier des lois qui lui sont étrangères, sans secours à la face du monde, victime de forces qui le dominant et qui l'étouffent au mépris des principes du droit et de l'équité, au mépris de la liberté des peuples à disposer d'eux mêmes, au mépris de tous les intérêts essentiels de ceux qui la composent, en un mot, des exigences profondes et palpitantes d'une société vivante”⁴⁵). Барбис ги бара причините за неговата тешка состојба и ги наоѓа во посегнувањата на балканскиот империјализам, кој е во тесна врска со оној на големите сили.

„L'impérialisme des pays limitrophes, — вели Барбис — qui ont considéré tour à tour la Macédoine comme une proie. Depuis longtemps elle n'est plus province, elle est colonie où se déchaîne le va-et-vient d'invasion et d'exil; elle est butin. Il n'y a pas lieu

⁴³) *Балканска федерација*, бр. 45, 1 јуни 1926.

⁴⁴) Ibid.

⁴⁵) *Балканска федерација*, бр. 51 од 1 септември 1926, стр. 867. Еве со каква топлина зборува Барбис за Македонците: „C'est avec affection, c'est avec respect que je dirige ma pensée vers cette multitude de victimes. L'ardente sympathie que j'éprouve pour la population macédonienne toute entière est le vrai et le seul moteur de tout ce que j'ai dit et essayé de faire en ce qui la concerne (ibid. стр. 867—868).

d'entrer dans toutes les sombres péripéties de son histoire. Il suffit de la considérer dans son triple morcellement actuel. Chacun de ses trois tronçons et son pauvre grand corps mutilé tout entier, ressentent à vif les contre-coups des disputes impérialistes des autres⁴⁶⁾.

Барајќи излез од оваа ситуација, Барбис ги отфрлува како сосема неадекватни и крајно илузорни решењата што оделе кон создавањето на една независна македонска држава, независно од нејзината форма, или кон присоединување на цела Македонија кон една од балканските држави и повторно се враќа на идејата за слободна федерација на сите балкански народи, за која се застапуваше во *Les Bourreaux*.

Константната преокупација на Барбис со прашањата во врска со Македонија, дојде до израз особено во отвореното писмо што тој го упатил на 25 мај 1928 година до Виктор Баш, претседателот на Француската лига за заштита на правата на човекот, објавено одделно како брошура под наслов *La vérité sur l'organisation révolutionnaire du général Protoguéroff*⁴⁷⁾. Како што од насловот може да се види, целта на ова отворено писмо беше да се разобличи злочинечката дејност на врховистите-автономисти на чело со Протогеров и Михајлов.

Причината што го натерала Барбиса да го упати ова писмо до Лигата за правата на човекот беше тоа што во овој период луѓето околу Протогеров беа стапиле во врска со неа за да ја привлечат на своја страна и да им помогне со својот авторитет да се претстават пред светското јавно мислење како единствени и вистински борци за слободата на Македонија. Раководителите на Лигата се согласиле со тоа и спровеле анкета во која беше земено под внимание само мислењето на автономистите. Освен тоа, Лигата намеравала да испрати свои луѓе во Бугарија за да извршат анкета за положбата во Петричко, додека автономистите организирале, во името на Лигата, митинг во Париз.

Ваквата дејност на Лигата за правата на човекот предизвика оправдан револт кај напредните кругови од Балканот и Македонија, кои се обрнале до Барбиса молејќи го тој да интервенира Лигата да ги прекира своите односи со организацијата на Протогеров.

„Je reçois des plaintes de plus en plus nombreuses — пишува Барбис во писмото — contre les atrocités commises dans les trois zones de la Macédoine, et notamment dans la zone bulgare. Parmi ces plaintes, je trouve souvent, chez mes correspondants de ces pays, l'expression d'un étonnement très vif en ce qui concerne l'attitude de la Ligue des Droits de l'Homme⁴⁸⁾).

На повеќе од десет страници, Барбис ја дава во писмото еволуцијата на ВМРО, истакнувајќи ги социјалистичките примеси во содржина на

⁴⁶⁾ Ibid., стр. 868.

⁴⁷⁾ Овде се користам со текстот на Барбисовото писмо објавено како Аппехе кон брошурата; Obboff, A.: *La Bulgarie sous le régime de Terreur*, Paris, s. d. (1929) од стр. 24 до 31.

⁴⁸⁾ Annexe, стр. 24.

ослободителната борба водена од Гоцевата организација,⁴⁹⁾ на која се спротивставиле македонските реакционери-врховисти во служба на Фердинанд Кобург. Последниве, подвлекува Барбис, по растурањето на првобитната ВМРО, го узурпирале нејзиното име и се нарекле нејзини наследници за да ја фрлат Македонија во една состојба на нечуен терор, многу полоша од онаа во која се наоѓаше во време на отоманската доминација. Откако јасно и извонредно прегледно ја анализира целокупната дејност на Протогеровците и Михајловистите, откако ја покажа недвосмислено нивната фашистичка природа и ги изнесе небројните убиства и жестокости извршени над македонското население, поткрепени со листа на повеќе од илјада убиени лица во Петричко што е приложена кон писмото, Барбис ја предупредува Лигата за правата на човекот дека соработката со организацијата на Протогеров е равна на злочин.

„Dans ces conditions, — завршува Барбис — il serait inconcevable que la force morale de la Ligue des Droits de l'Homme fût mise au service d'une pareille organisation. En soutenant l'O. R. I. M. de Protoguérof, la Ligue des Droits de l'Homme favoriserait ce qu'il y a de plus réactionnaire, de plus antidémocratique, de plus anticapitaliste dans le monde entier; elle apporterait son concours à une puissance d'oppression justement détestée par les populations balkaniques qui, de plus en plus, cherchent à s'unir contre leurs ennemis communs”⁵⁰⁾

Се чини дека писмото на Барбис извршило позитивно влијание врз натамошната ориентација на Лигата за правата на човекот кон врховистичката ВМРО и воопшто врз нејзините ставови кон борбата за слободата на Македонија. Тоа се гледа од фактот што Виктор Баш, кому му било упатено отвореното писмо на Барбис, се јавува како прв потписник на *Прошестіој на зајаднајша демократија* против „гласните недела на македонските фашисти” и во кој се бара меѓународна анкета во трите дела од Македонија, „организирана со сите неопходни гаранции за беспристрасност, која да ги подготви неопходните услови за смирување на Балканите”⁵¹⁾.

За Македонија Барбис ќе пишува и во други две статии. Едната од нив е печатена под наслов *Un journal de vérité* во *Балканска федерација* по случај петгодишнината од оснивањето на овој весник, за чија редакција Барбис најласкаво се изразува и особено за нејзиниот директор Димитар Влахов⁵²⁾. Главните одлики на весникот Барбис ги гледа во

⁴⁹⁾ L'Organisation Révolutionnaire Intérieure Macédonienne a été fondée en 1893¹ dans une pensée d'indépendance nationale et de justice sociale. . . Les fondateurs de l'O' R. I. M. étaient des socialistes ou des socialisants. (Annexe, стр. 25). Се разбира, на „socialistes” и „socialisants” не треба да им се даде современи содржина.

⁵⁰⁾ Annexe, стр. 21.

⁵¹⁾ *Македонско дело*, бр. 80 од 25 декември 1928, стр. 1.

⁵²⁾ „Son directeur — пишува Барбис — Vlakhov, et les collaborateurs qui l'entourent, sont de bons journalistes. Ils ont trouvé moyen de remplir depuis le début les colonnes de La Fédération Balkanique d'une documentation admirable d'une sûreté impeccable, d'une qualité et d'une autorité qui ne sont plus maintenant discutées. (В. *Балканска федерација*, бр. 121—122 од 15 август 1929, стр. 2687).

квалитетна и многу сигурна документација со која се исполнети неговите колони, во неговата неуморна борба против Македонскиот револуционерен комитет од Софија и во ширењето на идејата за создавање балканска федерација.

Во последната статија што мене ми е позната, во која Барбис се враќа пак на Македонија, печатена во *Monde*, политичко-литературно списание чиј директор бил самиот Барбис, под наслов *Un peuple asservi*, авторот на *Les Bourreaux* зборува за теророт што владее во српскиот дел од Македонија, засилен особено по државниот удар на крал Александар од 1929 година. Зборувајќи за бруталните методи со кои монархистичките власти се служат за задушнувањето на Македонија, Барбис, пишува дека тие треба да предизвикат гнев и протест кај сите луцидни и лојални луѓе во светот.

„Devançant les historiens intègres de l'avenir dont on ne fermera pas la bouche par la terreur et dont on ne fera plus dévier la conscience par tous les moyens qui sont à la disposition du pouvoir, nous devons flétrir le despotisme sans mesure d'Alexandre Karageorgévitch et sa néfaste et meurtrière politique de dénationalisation farouche”⁵³).

* * *

Од сето досега речено јасно произлегува дека Барбис до голема мерка се ангажирал за Македонија и за ширењето на вистината за неа во европскиот Запад во дваесеттите години на овој век. Меѓутоа, јас свесно оставив досега пострана едно прашање во врска со написите на Барбис за Македонија, кое секако не е без интерес за нас. Мислам на прашањето за македонската националност и македонскиот јазик. Ставот на Барбис по ова прашање е дотолку поинтересен што доаѓа од еден така совестен писател и публицист каков што бил тој.

Треба веднаш да се истакне дека Барбисовиот став по однос на националноста и јазикот на Македонците се карактеризирал отпрвин со неточности што доаѓале од недоволната упатеност и следење на званичните ставови на тогашната наука, како и на оние од кои директно ги добивал податоците за состојбата во Македонија.

Зборувајќи за романот *Оган* реков дека Барбис во почетокот нема претстава за етничката посебност на поимите Бугарин и Македонец, и дека, иако не експлицитно, Македонецот тој го смета за Бугарин. Токму ова мешање на двата поима ќе биде карактеристично за првобитниот однос на Барбис кон македонската народност и јазик за чија слобода инаку така страшно се застапувал.

Така, во книгата *Les Bourreaux*, наведувајќи го примерот на запалените села во грчкиот дел од Македонија, Барбис ги наречува нив „бугарски” села а нивните цркви „бугарски” цркви⁵⁴). Што се однесува до јазикот на Македонците, тој вели дека е тој „бугарски” јазик.

⁵³) *Monde*, бр. 108 од 28 јуни 1930, стр. 2.

⁵⁴) *Les Bourreaux*, стр. 140.

„En vérité, la Macédoine, dont la langue est la langue bulgare . . . — пишува нашиот автор⁵⁵).

Меѓутоа, во натамошните написи на Барбис за Македонија, ова тврдење дека Македонците се „Бугари“ а нивниот јазик „бугарски“, ќе ослаби до голема мерка и ќе се изменува полека сè дури Барбис не дојде дефинитивно до убедувањето дека во национален и лингвистички однос Македонците претставуваат посебна категорија на Балканот. Да наведеме некои примери од написите на Барбис за да видиме како се истргнува тој од предрасудата за бугарската националност на Македонците и како вистината по ова прашање полека си крчи пат кај него.

Во статијата *La question macédonienne est-elle si complexe que cela?*, кога зборува за македонскиот народ, се чини дека Барбис стои на правилното мислење дека тој претставува одделен народ со свои специфики. Еве што вели Барбис, давајќи ги Македонците како типичен пример на измачен народ:

„C'est bien en effet d'un peuple qu'il s'agit. Un peuple qui a son caractère ethnique original, ses traditions, ses tendances, sa personnalité une et spécifique.

„Ce peuple, sur le sol même où il s'est développé et a duré, où l'histoire l'a implanté, auquel il tient par ses racines et par sa culture, est traité comme un ensemble d'esclaves et de malfaiteurs⁵⁶).

Меѓутоа, треба да се подвлече дека во разбирањето за специфичниот карактер на македонскиот народ Барбис тргнува од раширеното сфаќање за многунационалноста на населението што живее во Македонија и тоа го ослабува во извесна смисла она правилно што го содржеше цитираното тврдење. Дека е тоа така, се гледа од спомнатото горе писмо што тој му го упати на Виктор Баш од Лигата за правата на човекот. Во историскиот преглед за развитокот на ВМРО што во него го дава, зборувајќи за карактерот што таа го имаше во времето на Делчев, Груев и Тошев, Барбис додава:

„Ces hommes, sous le joug turc, s'efforçaient de grouper leurs compatriotes appartenant à toutes les nationalités macédoniennes (Bulgares, res, Roumains, Grecs, Serbes, Juifs, Albanais). Leur but était la conquête de l'autonomie nationale, celle de la terre qui était accaparée alors par les grands seigneurs turcs, enfin celle des libertés politiques essentielles⁵⁷). (Курзивот мој — Б. Н.).

Како што се гледа од овие редови, тоа што го карактеризира македонското население, според Барбис, е неговото големо шаренило. Но меѓу разните националности, словенското население од Македонија е третирано било како бугарско било како српско, со тоа што на „бугарското“ му се дава предност, што се гледа од следните редови:

⁵⁵) Ibid., стр. 141.

⁵⁶) Балканска федерација, бр. 51 од 1 септември 1926, стр. 867.

⁵⁷) *La vérité sur l'Organisation révolutionnaire macédonienne du général Protogneroff*, стр. 24.

„Но познато е дека ако бугарскиот јазик повеќе или помалку видоизменет и поради месниот наречја, беше во широка употреба во Македонија пред обидите за една брутална денационализација од пред еден век, Македонија била секогаш шарена во етнички однос и дека од друга страна нејзиното население секогаш аспирало за едно одделно, на полно самостојно национално суштествување⁵⁸⁾ (Курзивот мој. Б. Н.).

Едно се наметнува како заклучок од овие редови. Барбис немал никогаш можност да ја посети Македонија за да се позабави на лице место со прашањето за националноста на Македонците. Зафатен како што беше од разновидната своја писателска, публицистичка и јавна дејност која се одвиваше со таков ритам што го нагризуваше неговото и така слабо здравје, тој немаше време посебно да се занимава со македонскиот национален проблем. Затоа тој беше принуден секогаш кога зборуваше за Македонија да се информира од изворите што му доагаа од Балканот. А тие извори беа луѓето од ВМРО (обединета) и балканските комунисти. Не е ништо чудно тогаш што Барбис ги развивал тезите за бугарска и српска националност на словенското население на Македонија, како и тие за шарениот состав на македонското население, зашто тоа беа токму тезите што ги развиваа и ВМРО (обединета) и балканските комунистички партии⁵⁹⁾.

Барбис, меѓутоа, нема да остане докрај на вакво становиште кон македонското национално прашање. Набргу ќе може да се констатира дека тој се ослободил од искривена поставеност и третирање на ова прашање, со тоа што тој ќе дојде до јасното признавање дека Македонците претставуваат посебен народ меѓу балканските народи, кој има своја етничка оригиналност и посебен јазик. Овој пресврт во односот на Барбис кон македонското прашање ќе дојде до израз во статијата што тој ја печатил во 1930 година во списанието *Monde* под наслов *Un peuple asservi*, а во која пишувајќи за тоа дека на Македонците во принцип им се негира нивното постоење како такви, тој категорички тврди:

⁵⁸⁾ Цит. според *Македонско дело*, бр. 73 од 16 септември 1928, стр. 12.

⁵⁹⁾ Познато е дека ВМРО (обединета) словенскиот дел од населението на Македонија го сметаше за бугарско и дека јазикот на кој се печатеше *Македонско дело* и дел од *Балканска федерација* беше бугарскиот јазик (за ова повеќе кај Мито Хаџи Василев (Јасмин): *Значењето и местото на ВМРО (Об.) и Мајскиот манифест во македонското револуционерно движење*, во „Мајскиот манифест и декларацијата на ВМРО (Обединета)“. Скопје, Земски одбор на Народниот фронт на Македонија, 1948, стр. 48 и *passim*.)

И Балканската комунистичка федерација, под влијание на бугарската КП, земаше ист став по однос на народноста и јазикот на Македонците. Што се однесува до КПЈ, која ја подржуваше ВМРО (обединета) — види резолуции од III и IV конгрес на КПЈ — и таа беше во тоа време зазела исти позиции. Во резолуциите по националното прашање донесени на III земска конференција на повеќе места се зборува за „шарениот етнички состав на македонското население“ и за тоа дека „сите националности што владеат во соседните земји се претставени во Македонија, но во такви размери што ни една од нив нема апсолутно мнозинство“. (Цит. според К. Миљовски: *Македонското ирамање во националната програма на КПЈ*. Скопје, Култура, 1962, стр. 63).

„Les Macédoniens, qui ont *leur langue spéciale et une indéniable originalité ethnique*, n'ont même pas le droit de se dire Macédoniens⁶⁰). (Курзивот мој — Б. Н).

Оттука јасно произлегува дека Барбис македонското прашање не го третира веќе само како политичко прашање, туку како прашање што се поставува и на национален план. До овој изменет став по однос на националноста на Македонците Барбис можел да дојде благодарение на фактот што и во сфаќањата на раководните кругови на ВМРО (обединета) неговите речиси исклучиви информатори по македонските прашања дошло до решителна преориентација по овој проблем. А пак заслугата на Барбис е во тоа што тој бил еден од ретките значајни европски културни работници кој го прифати ова правилно становиште кон македонскиот народ и му даде гласност пред европското јавно мислење.

* * *

Зборувајќи за Македонија во делото на Барбис, не може а да не се спомене и расказот што тој го напишал, а кој го има за предмет убиството на Тодор Паница. Овој расказ е печатен, како што во почетокот нагласив, во зборникот раскази што Барбис го објавил под наслов *Faits Divers* во 1928 година.

Главната карактеристика на расказите од овој зборник е таа што во нив се изнесуваат не фиктивни настани што да се плод на авторска имажинација, туку автентични настани чии сведок бил самиот Барбис или ги чул од сигурни извори.

„Je n'apporte ici que des faits divers, — пишува Барбис во предговорот кон зборникот. — Je n'ai rien inventé de ces histoires; j'en ai pris la matière, et même la forme, dans ce que j'ai vu moi-même, ou bien dans ce que j'ai recueilli de source sûre. Je les ai à peine „romancées“, comme on dit aujourd'hui. Parfois, j'ai exposé l'information tout crûment⁶¹).

Идејното единство на расказите поместени во зборникот *Faits divers* доаѓа од нивната основна устременост кон тоа да се разголат и осудат нечовечките акти што милитаристите и потисниците од секаков вид ги вршеле и ги вршат насекаде по светот и да се истакне величината на жртвите што страдаат под нивните удари. Зборникот е поделен на три дела. Во првиот дел, што го носи општиот наслов *La guerre*, Барбис ја оживува рововската атмосфера од воените години и маките на француските војници, жртва на нечовечките постапки на нивните претпоставени. Во вториот дел се групирани раскази во кои главните херои се жртвите на белиот терор, главно на Балканот, откаде и нивниот

⁶⁰) *Monde*, loc. cit.

⁶¹) Henri Barbusse: *Faits divers*, стр. VIII.

општ наслов *La Terreur Blanche*, додека во третиот дел, под наслов *Et le reste*, се собрани раскази во кои се зборува за жртвите на реакцијата во другите краишта на светот.

Расказот кој за предмет го има убиството на Тодор Паница е поместен, под наслов *Le Lion*, во вториот дел од *Faits Divers* меѓу расказите во кои се зборува за белиот терор. Во него се раскажува за големата храброст и неустрашивост на македонскиот револуционер и за неговата луцидност во поставување на проблемите и односот кон населението од Серската област, кадешто тој делувал со својата чета по Пиринскиот конгрес од 1904 година. Смел и мудар, тој знае, кога треба, да нанесе уништувачки удар, но исто така и да прибегне кон убедување кога е сигурен дека со таков метод ќе се доближи до масите. „Il ne tuait pas à tort et à travers, notre Todor, vu que c'était un lion et non pas un canibal" — се вели на едно место од расказот⁶²).

Како пример за неговата мудрост и хумана постапка во расказот се изнесува случајот на турските косачи меѓу кои попаднала четата на Паница. Косачите смртно се исплашиле од ненадејната појава на четата, но Паница место да ги убие, како што тие мислеле, им го оставил нивното оружје и храна, иако неговите луѓе не беа јале повеќе време. Утредента, по заминувањето на четата, поминале турски жандарми и ги нашле истите косачи на кои им ги зеле револверите и лебот, оставајќи им наедно траги од удари по телото. Како последица на тоа, турските косачи дошле да го зголемат бројот на четата на Паница и станале пламени застапници на македонското дело.

Паница, се вели понатаму во расказот, им помагал на селаните — чифлигари со своите совети. Така тој ги наговорувал селаните да го сокријат поголемиот дел од жетвата, со што поседниците на земјата доаѓале до работ од пропаста и биле принудени истата да им ја продават на селаните.

Посветувајќи го сиот свој живот, се раскажува понатаму во *Le Lion*, на македонското револуционерно дело, Паница во очите на народот ја олицетворувал независноста на Македонија. „Il était le dieu de cette idée et dans le département de Serrès, et partout, on en parlait comme de l'affranchissement national en personne"⁶³).

Покасно, меѓутоа, Македонскиот револуционерен комитет се поделил на повеќе дела и автономистите станале орудие во рацете на империјалистичката бугарска влада. Тие го убиле Чаулев во Милано, Рајко Даскалов во Праг, додека Протогеров го ликвидирал Тодор Александров. Дошол ред и Паница да биде убиен. Менча Карничу подмолно се вовлекла во неговото семејство во Виена и го убила стариот македонски револуционер во виенскиот театар, а место казна била свечено пречекана во Софија.

Тоа е кусата содржина на *Le Lion*. Како што може да се види од оваа анализа, *Le Lion* има малку особини на вистински расказ. Таков каков што е, тој претставува повеќе биографски есеј во кој се пре-

⁶²) *Faits divers*, стр. 131.

⁶³) *Ibid.* стр. 132.

дадени одделни, карактеристични моменти од животот и дејноста на Тодор Паница со цел да се истакнат неговите високи морални особини, неговата револуционерна смелост и хуманост, а преку тоа да се покаже какви извонредни по својот маштаб личности исфрлила борбата на македонскиот народ за слобода, како антитеза на моралната срозаност и бескрупулозност на оние што сакале да ја уништат.

И формата во која е напишан *Le Lion* зборува во прилог на неговиот биографски карактер. Имено, по кус уводен дијалог меѓу авторот и неговиот замислен соговорник, последниов, инаку бивш другар на македонскиот војвода, го раскажува животот на Паница изнесувајќи ги своите спомени од заедничката борба. Барбис, доследен на она што уште во предговорот на *Faits divers* го беше нагласил, ги нотира овие спомени и интервенира од своја страна само дотолку доколку е нужно да им се даде поголема рељефност на раскажаните настани.

Во врска со ова се поставува прашањето за тоа откаде Барбис ги добил податоците за *Le Lion*. Прелистувајќи ги страниците на *Македонско дело* наидов на написот печатен под наслов *Спомени од дејноста на Тодор Паница* и потпишан од Ј. Драмски, некогашен долгогодишен борбен другар на Паница⁶⁴). Споредбата меѓу *Спомениите* на Драмски и расказот *Le Lion* укажува без никакво сомнение на тоа дека Барбис се инспирирал до голема мерка од текстот на Драмски. И не само тоа, туку Барбис директно, без интервенција од своја страна, пренесува во расказот цели ставови од *Спомениите* на Драмски. Подолу изнесувам во две колони извадоци од *Спомениите* на Драмски и од расказот на Барбис за да се види до која степен првите му послужиле на Барбиса за компонирање на својот текст.

Спомени на Драмски

За прв пат тој се јавува во Драмско во 1904 г. и тоа по конгресот во Пирин, на кој драмските делегати настојуваша да не се испраќа во Драмско постојана и самостојна чета, поради тешките услови за дејноста на таква чета што се состоеја во извонредно засилената грчка пропаганда, честите предателства на чорбаџиите гркомани. . .⁶⁵)

Во 1906 година, . . . по паднавме на група косачи од Боздак, кои извонредно многу се исплашија. Паница ги окуражи, ги

Le Lion од Барбис

Figures-toi qu'on avait été envoyés toute une tchéta, par le Congrès de Pirine, dans la région de Drama. La chose se passait en 1904. Drama, peut-être que tu t'en doutes, c'était la plus sale région de la Macédoine: la tyrannie turque, la propagande grecque, de gros propriétaires grécomanes et traîtres. . .⁶⁵).

Tiens, un jour, nous sommes tombés, en pleine campagne, sur un groupe de faucheurs turcs de Bozdague. Il fallait voir les têtes

⁶⁴) *Македонско дело*, бр. 17 од 10 мај 1927, стр. 3—5.

⁶⁵) *Македонско дело*, *ibid.*, стр. 4; *Faits divers*, стр. 129.

прегледа нивните револвери и им ги врати. . . . Идниот ден поминува турска војска и ги среќава истите косачи. Им ги зема револверите и лебот и ги истепува. Кога се вратија во селото Карлаково, турските косачи, ги најдоа раководителите на организацијата, . . . и ги помолија да ги запишат како членови на организацијата. . . .⁶⁶⁾

За да ги натера беговите сопственици на чифлици и закупувачи на десетокот да се откажат од озаконетото ограбување на чифлигарите и бедните селани.. Паница им советуваше на последните да сокриваат колку што може повеќе од жетвата и бербата. . . . Така за кратко време закупувачите на десетокот, немајќи никакви печалби, беа принудени да се откажат од закупувањето. . . . По таков начин чифликсајбиите беа принудени да ја продадат земјата на самите селани⁶⁷⁾.

Овие примери, ми се чини, се доволни за да покажат до која степен текстот на Драмски влезе во основата на Барбисовиот расказ. Но ако на последниов може да му се одрече оригиналноста, на што Барбис и не претендираше, бездруго не може да се одречат благородните побуди што го натерале Барбиса да го напише. Затоа *Le Lion* го сметаме како дело што зазема посебно место во дејноста на Барбис во која дошле до израз неговите големи симпатии за нашиот народ и за неговата борба за слобода.

* * *

Од сето што е досега речено се наметнува заклучокот дека Барбис во дваесеттите години на овој век не само што живо се интересирал за Македонија, како впрочем и за другите балкански земји, но се ангажирал посебно да ја каже пред светот вистината за патилата што нејзиниот народ ги поднесуваше од многубројните потисници. Ставајќи го во услуга на македонскиот народ и своето перо и големиот авторитет што тој го уживаше во светот како борец за повеќе правда во односите меѓу

⁶⁶⁾ Ibid.; Ibid. стр. 131.

⁶⁷⁾ *Македонско дело*, ibid.; *Faits divers*, ibid.

луѓето, тој го даде својот голем придонес во неговата борба за социјална и национална слобода. Иако отпрвин не можеше да ги согледа докрај проблемите така како што нив ги поставуваше реалноста на животот на македонскиот човек, и тоа главно затоа што други му ги претставуваа во искривена светлина, останува несомнен факт дека тој успеа да се издигне до правилното сфаќање дека македонскиот народ постои не како конгломерат од разнородни националности, туку како посебен народ на Балканот кој има свој јазик и свои одделни специфичности што го издвојуваат од соседните народи како една реалност преку која не може да се помине. И кога дефинитивно дојде до вакво сознавање, тој не се двоумеше тоа јавно да го каже и да се застапува за неговото признавање.

Затоа во Барбус гледаме еден од оние слободоумни и смели духови на Франција кои најмногу придонесоа оваа земја да значи во очите на многу наши генерации симбол на слобода и напредок.

Božidar Nastev

HENRI BARBUSSE ET LA MACEDOINE

RESUME

Dans le présent article l'auteur s'occupe de l'intérêt que Barbusse portait à la Macédoine et au fameux problème macédonien qui, à la fin du XIXe et au début du XXe siècles, a été débattu avec tant de passion.

Dans l'oeuvre de Barbusse, le terme „Macédonien" apparaît pour la première fois dans le roman *Le Feu*. Cependant il y est employé uniquement comme une figure de rhétorique moyennant laquelle Barbusse peignait un de ses personnages épisodiques. Le véritable intérêt de Barbusse pour la Macédoine date en réalité depuis le voyage qu'il a entrepris dans les Balkans en 1925 en compagnie de Paule Lamy et Léon Vernochet. Cet intérêt s'est manifesté tant dans les relations que Barbusse entretenait avec les émigrés macédoniens rassemblés autour des revues *La Fédération Balkanique et Make-donsko delo* paraissant à Vienne et, en particulier, avec leur rédacteur en chef Dimitar Vlahov, que dans ses divers écrits où il défendait les droits de la Macédoine à une vie libre au sein d'une fédération des peuples balkaniques.

Après avoir étudié les écrits de Barbusse ayant trait à la Macédoine (*Les Bourreaux*, 1926 et les articles: *Un cri d'alarme*, publié dans *La Fédération Balkanique* du 1er juin 1926; *La question macédonienne est-elle si complexe que cela?*, publié dans la même revue du 1er septembre 1926; *La vérité sur l'organisation révolutionnaire du général Protoguéroff*, lettre ouverte à Victor Basch et à la Ligue des Droits de l'Homme du 25 mai 1928; *Un journal de vérité*, publié dans *La Fédération Balkanique* du 25 août 1929; *Un peuple asservi*, publié dans le *Monde* du 28 juin 1930), l'auteur consacre une partie du présent article aux vues de Barbusse sur la langue et la nationalité macédonienne. A ce sujet, on peut constater que Barbusse partageait au début

l'opinion répandue, mais mal fondée, que la population slave de la Macédoine était pour la plupart de nationalité bulgare et qu'elle parlait le bulgare. Cependant Barbusse est parvenu plus tard à la conviction que cette population tient une place à part parmi les autres populations des Balkans et, dans son dernier article sur la Macédoine, il affirme que les Macédoniens ont „une langue spéciale et une indébiable originalité ethnique”.

La dernière partie de l'article s'occupe de la nouvelle *Le Lion* que Barbusse a insérée dans son recueil des *Faits divers* et dont le sujet est la vie et l'assassinat du révolutionnaire macédonien Todor Panica. Cherchant les sources où Barbusse a pu puiser les informations pour écrire cette nouvelle, l'auteur de l'article a pu constater qu'à la base du *Lion* se trouvaient les *Mémoires sur l'activité de Todor Panica*, publiées par J. Dramski dans *Makedonsko delo* du 10 mai 1927, dont Barbusse a reproduit, avec de petits remaniements plusieurs passages. Essai biographique plutôt que véritable nouvelle, *Le Lion* exprime aussi la profonde sympathie que Barbusse éprouvait pour la Macédoine et les Macédoniens.